

УДК 94(477)

Мельничук О.А. Історичний факультет у 1991-2003 рр. // В кн.: Інститут історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського від витоків до сьогодення. Колективна монографія. - Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2012. – С. 185-195.

О.А. Мельничук

Історичний факультет у 1991-2003 рр

Проголошення Акту про незалежність України, будівництво суверенної держави обумовили якісно новий етап в розвитку факультету. Процеси перебудови народної освіти поставили підвищені вимоги до вивчення історії в середній школі та в педагогічному інституті. В світлі цих вимог деканат та кафедри працювали над подальшим удосконаленням навчально-виховного процесу. Оскільки історія розглядалася як важливий засіб виховання національної самосвідомості, патріотичних почуттів у студентів, посилена увага приділялася історії і культурі своєї держави та рідного краю. По-новому осмислювалася історія в різні епохи, вилучалися необ'єктивні, тенденційні оцінки багатьох істориків і громадських діячів, в той же час, ґрунтовно вивчалися наукові праці Михайла Грушевського, Пантелеймона Куліша, Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, Миколи Костомарова, Володимира Винниченка та багатьох інших. Тривала робота над переосмисленням наукової спадщини репресованих або незаслужено забутих істориків радянського часу, а, отже, й історіографічного процесу 20-40-х років нашого століття. Більше уваги кафедри приділяли сучасному етапу розвитку української і зарубіжної історіографії.

Враховуючи зростаючий інтерес суспільства до національних проблем, до гуманітарної освіти, викладачі факультету при читанні відповідних курсів уникали застарілих ідеологічних догм при аналізі історичних подій, фактів і явищ, спонукали студентів до власних роздумів, самооцінки минулого і сучасного. У своїй навчальній роботі зі студентами викладачі спиралися на найновіші досягнення вітчизняної і зарубіжної історіографії, дбали про професійну спрямованість навчального процесу, забезпечуючи зв'язок

викладання історичних дисциплін з курсом історії в середній школі.

У зв'язку з перебудовними процесами, оновленням усіх сфер суспільно-політичного і національно-культурного життя було внесено істотні зміни й доповнення до навчального плану, в якому збільшено увагу фаховій та загальнокультурній підготовці майбутніх вчителів історії. Студенти вивчали джерелознавство історії України, історіографію історії України, археологію України, історичну географію України, етнографію України, історію слов'янських народів, світову і вітчизняну культуру та інші дисципліни, які раніше не вивчались.

Упродовж 1990-х рр. на кафедрах факультету було розроблено ряд нових спецкурсів та спецсемінарів, які поглиблювали знання студентів з історичних дисциплін. Серед них: «Національно-визвольна війна українського народу в середині XVII століття», «Історія національної державності України», «Етногенез слов'ян», «Джерелознавство нової і новітньої історії», «Україна в період визвольних змагань 1917-1922 рр.», «Соціально-економічна історія Поділля в 20-30-х рр.. XX ст. » та ін..

У 1991-1992 рр. відбулася реорганізація кафедр факультету. Відтепер тут функціонували кафедри історії України, історії слов'янських народів та всесвітньої історії. Завідували ними відповідно професори О.Г. Лойко, П.С. Григорчук та М.М. Кравець (з 2001 р. – Ю.І. Поп). На початку 1990-х рр. на факультеті працювали 27 викладачів, у тому числі 2 професори, доктори наук, 13 доцентів, кандидатів наук, 6 старших викладачів, 6 асистентів.

В цей час кафедри проводили значну роботу з вдосконалення навчальних програм, дальшого підвищення рівня читання лекцій, проведення семінарських занять, педагогічної, археологічної, музейної і правової практик, дипломних і курсових робіт. Викладачі стали більше уваги приділяти самостійній і індивідуальній роботі з студентами, створенню на заняттях проблемних ситуацій.

На кафедрах працювали науково-теоретичні та методичні семінари, тематика яких спрямована на впровадження в навчально-виховний процес

найновіших досягнень науки, техніки, культури, наближення його до розв'язання завдань, що стояли перед загальноосвітньою та професійною школами на сучасному етапі.

У процесі підвищення якості підготовки спеціалістів важлива роль відводилася озброєнню студентів знаннями і навиками використання технічних засобів, роботі в умовах кабінетної системи. На факультеті діяли кабінети археології України, а також спеціалізовані аудиторії з історичного краєзнавства, історії України, історії стародавнього світу, історії середніх віків, правознавства.

В 1993 році вперше на факультеті було запроваджено вивчення курсу "Етнографія України". З метою глибшого засвоєння матеріалу з дисципліни та розширення кругозору студентів-істориків у галузі народознавчих знань було обладнано навчальні кімнати з матеріальної культури Поділля. Започатковано цю роботу в 1992 р. за участі широкого кола студентів і викладачів історичного факультету. Було складено тематико-експозиційний план, який включав в себе такі розділи: "Землеробство", "Транспорт", "Ткацтво", "Вишивка", «Гончарство», "Одяг", "Деревообробні промисли і ремесла", "Житло", "Образотворче мистецтво", "Усна народна творчість".

Важливе місце в навчально-виховному процесі на факультеті відводилося проведенні археологічної практики для студентів I курсу. Особливо результативними виявились розкопки в 1993 р. великого трипільського поселення біля села Тальянки Тальнівського району. Було відкрито і розчищено два трипільських житла. Практична участь студентів в дослідженні цього унікального пам'ятника отримала високу оцінку учасників Міжнародної конференції, яка відбулась 6 - 10 липня 1993 р. безпосередньо на поселенні. В ній взяли участь археологи Німеччини, Франції, США, Польщі, Словаччини, Румунії та інших країн. На основі знайдених археологічних матеріалів трипільського поселення Кліщів у Ворошилівській середній школі Тиврівського району було відкрито постійно діючу виставку, її матеріали були покладені в основу створених археологічних експозицій з доби трипільської

культури у Тиврівському районному та Вінницькому обласному краєзнавчому музеях.

За участю студентів було розгорнуто пошуково-збирацьку та дослідницьку роботу в Державному архіві Вінницької області, бібліотеках міста та серед населення міста і області. Значна частина зібраних матеріалів та експонатів була розміщена в експозиції стосовно тематичної приналежності до відповідного розділу.

Професійній підготовці майбутнього вчителя історії слугували взаємозв'язки факультету зі школами та органами народної освіти. Ця робота була спрямована, по-перше, на надання випускникам факультету і вчителям історії області необхідної науково-методичної допомоги, по-друге, на пошуки випускників середніх шкіл, які мали нахил до педагогічної професії та історії і могли потенційно стати студентами історичного факультету.

Ряд викладачів (Шульга І.Г., Кравець М.М., Григорчук П.С., Лойко О.Г., Лихогляд М.Ф., Мазурик В.С.) читали лекції з актуальних проблем всесвітньої і української історії для слухачів обласного інституту післядипломної освіти. Щорічно викладачі факультету брали участь в січневих і серпневих педагогічних конференціях області. Певна методична допомога надавалася школам під час проходження студентами педагогічної практики. Для вчителів готувалися методичні посібники.

Факультет підтримував шефські зв'язки з Ворошилівською СШ Тиврівського району, Микулинецькою СШ Літинського району і Чуківською СШ Немирівського району, з якими було укладено угоди про співробітництво. На базі цих шкіл студенти проходили педагогічну і археологічну практики. Продовжувалася робота в базовій школі № 5 м.Вінниці. Окрім того, викладачі факультету читали курси та спецкурси у цілому ряді навчальних закладів: ліцеї при СШ №34, в коледжі при Вінницькому регіональному науково-практичному інституті економіки та соціальної психології, у СШ № 32 м.Вінниці. Це, зокрема, доценти Григорчук П.С., Лисий А.К., Поп Ю.І., старші викладачі Лихогляд М.Ф., Мазурик В.С., Вороліс М.Г.

Важливими формами профорієнтаційної та роз'яснювальної роботи серед абітурієнтів і молоді були короткотермінові відрядження викладачів у сільські і міські школи, участь у районних та обласних історичних олімпіадах.

Активну участь брав професорсько-викладацький склад факультету у щорічних Днях відкритих дверей. На них з розповідями про інститут, факультет, професію вчителя історії, як правило, виступали провідні викладачі кафедр - завідувачі кафедр професор Кравець М.Н., доценти Григорчук П.С., Лойко О.Г., а також професор Шульга І.Г., доцент Воловик В.П., доцент Заєць І.І. та ін.

Були встановлені зв'язки з рядом районних відділів народної освіти (Вінницьким, Могилів-Подільським, Літинським, Козятинським, Ямпільським, Липовецьким), а також керівництвом багатьох шкіл області і міста. Тісний контакт з органами народної освіти дав можливість уникнути випадковостей при направленні випускників для цільового набору на факультет.

Таким чином, професорсько-викладацький склад факультету практикував різноманітні форми і методи роботи з школами та органами народної освіти. Їх результатом було те, що історичний факультет має порівняно незначний відсів студентів, переважна їх більшість успішно навчалася і прибувала на роботу за призначенням.

У 1997 р. Державною інспекцією закладів освіти Міністерства освіти України було проведено атестаційну експертизу факультету. Кількісні та якісні показники захисту дипломних робіт, складання державних іспитів, виконання комплексних кваліфікаційних завдань випускниками, наслідки замірів знань студентів II-IV курсів з базових дисциплін та екзаменаційних сесій засвідчили належний рівень теоретичних і практичних знань студентів факультету, готовність випускників творчо вирішувати професійні завдання. Свідченням цього є також аналіз відгуків про роботу випускників факультету. Переважна більшість випускників мала добру фахову підготовку, достатньою мірою володіла методикою проведення уроку, використовувала нові методичні прийоми, орієнтовані на посилення практичної спрямованості навчання.

Враховуючи вищесказане, факультет був атестований за IV рівнем акредитації, що давало можливість готувати спеціалістів, магістрів, а також мати аспірантуру.

Добре відомо, що невід'ємною складовою вузівського навчання є наукова робота. Успіхам у науковій роботі в цей час факультет завдячує потужному викладацькому складу. Серед них в першу чергу слід відзначити докторів наук, професорів І.Г. Шульгу та М.М. Кравця. Обіймаючи тривалий час посади завідувачів кафедр, вони виступали організаторами активної наукової роботи, підкріплюючи свою роботу написанням монографій та статей, здійсненням керівництва написанням кандидатських та докторських дисертацій, організацією та проведенням наукових конференцій.

І.Г. Шульга в останні роки свого життя активно досліджував драматичну історію українського селянства 20 – початку 30-х рр., штучних голодоморів в Україні 1932-1933 та 1946-1947 рр. Його перу належать ґрунтовні монографії “Людомор” (К., 1993), “Голод на Поділлі” (Вінниця, 1993), “Гірка правда. Нариси з історії подільського селянства 1920-1932 рр.” (Вінниця, 1997). Всього Ілля Гаврилович опублікував понад 200 наукових праць, підготував 7 кандидатів і 2 доктори наук.

Значний внесок у розвиток історичної науки вніс професор М.М. Кравець. Він один з співавторів восьми томної “Історії Української РСР”, автор монографій “Селянство Північної Буковини на початку XX ст.” (Вінниця, 1998), “Роль Запорізької Січі у визвольній боротьбі українського народу” (Вінниця, 1999). За його участю підготовлено збірники документів “Хотинське повстання”, “Боротьба трудящих Буковини проти соціального і національного гноблення в другій половині XIX – на початку XX ст.”.

Відчутним був внесок в історичну науку й інших викладачів факультету. У 1997-98 рр. когорту докторів наук поповнили Ю.І. Поп та О.П. Іваницька, які успішно захистили докторські дисертації за спеціальністю «всесвітня історія». Впродовж 1991-2003 рр. вийшли друком монографії професора І.І. Зайця “Трипільське поселення Кліщів на Південному Бузі” (К., 1993) та “Трипільська

культура на Поділлі “ (Вінниця, 2001), доцентів О.П. Іваницької “Франкістська Іспанія 1939-1975 рр. Історіографія” (Вінниця, 1996) та А.К. Лисого “Вінницький Капуцинський монастир” (Вінниця, 1996), “Нарис Гніванського костелу” (Вінниця, 1996). Три книжки того ж 1996 р. видав у Вінниці професор Ю.А. Поп: “Чеський робітничий і соціалістичний рух у 90-роках XIX ст.”, “Чеський робітничий рух на початку XX століття” та “Ідейний розвиток чеського робітничого руху в роки першої світової війни”. За участю доцентів С.Л. Калитка та П.М. Кравченка, а також вихованців факультету, кандидатів історичних наук (нині старших співробітників Інституту історії України НАН України) В.Ю. Васильєва та Р.Ю. Подкура було опубліковано збірник документів “Політичні репресії на Поділлі (20-30-і роки XX ст.)” (Вінниця, 1999). Професор П.С. Григорчук та старший викладач О.А. Мельничук надрукували монографію “Комнезами на Поділлі” (Вінниця, 2001). Вагомими були здобутки у науковій роботі професора О.Г. Лойка, доцентів Ю.А. Зінька, І.В. Мазила, А.М. Тростогон, О.І. Яременка. Викладачі факультету підготували ряд навчальних посібників та методичних рекомендацій з історії рідного краю, правознавства, історії слов’янських народів, всесвітньої історії.

Впродовж 1990-х рр. захистили кандидатські дисертації викладачі факультету С.О. Гусєв, Ю.А. Зінько, О.І. Криворучко, П.М. Кравченко, І.М. Романюк, А.М. Тростогон та ін. З 1993 р. на факультеті було відкрито постійно діючу аспірантуру з історії України, випускники якої О.І. Яременко, О.О. Стадник, О.А. Мельничук, В.М. Мазур після успішного захисту у 1999-2002 рр. дисертаційних досліджень залишилися працювати на викладацькій роботі. Починаючи з 1999 р. на факультеті започатковано випуск “Наукових записок Вінницького педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія.” – наукового фахового видання з історичних наук та відкрито аспірантуру за спеціальністю «всесвітня історія». У 2003-2004 рр. випускники аспірантури кафедри всесвітньої історії О.А. Неприцький та М.В. Коннова теж захистили кандидатські дисертації.

На базі факультету було проведено Всеукраїнську нараду завідувачів

кафедр історії України педвузів країни (1993 р.), 19 обласних історико-краєзнавчих конференцій, регіональну історико-краєзнавчу конференцію, присвячену 450-й річниці битви під Вінницею в ході національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького (2001 р.), Всеукраїнську наукову конференцію “Поділля в контексті історії України” (2001 р.).

У полі зору кафедр перебувала і науково-дослідна робота студентів. В цей час на факультеті працювали щороку 5-7 наукових гуртків, члени яких брали участь у наукових конференціях не лише в рідному університеті, а й в інших вищих навчальних закладах країни. Так, студенти факультету із радістю відвідували історико-краєзнавчий гурток під керівництвом старшого викладача Мазурика В.О., де вивчали проблеми Поділля з найдавніших часів до наших днів. Цікаві дослідження з’явилися з проблеми геральдики міст нашого регіону, політичної історії українських земель в період литовської доби та ін. В курсі історичного краєзнавства значна увага приділялася вивченню документальної бази та краєзнавчої літератури. На основі багатьох джерел Мазурик В.С. підготував і провів на місцевому телебаченні цикл передач з історії рідного краю. У 1991–1993 рр. на засідання гуртка були запрошені голова Вінницького товариства «Меморіал», директор краєзнавчого музею П.Г. Кароева, аспірант Ю.К.Савчук, тодішній заступник начальника відділу кадрів обласного УВС І.В. Васалатій та інші. Йшлося про геральдику Подільського регіону та її значення для сучасного і майбутнього нашого краю, про засекречені донедавна архіви МВС і колишнього КГБ тощо. З великим інтересом зустріли учасники гуртка повідомлення краєзнавця А.Секретарьова «Нова концепція історії Поділля».

90-ті роки позначилися особливою активністю й прагненням до виконання дипломних досліджень, які в переважній більшості відзначалися високою якістю, виконувалися за два-три роки із залученням джерел (наслідки археологічних розкопок, архівні матеріали тощо). Традиційною стала олімпіада з історії та методики її викладання. Чимало студентських досліджень відзначено дипломами Всеукраїнських і регіональних конкурсів. Найкращі з них опубліковані в збірниках наукових праць університету і факультету.

З кожним роком факультет розширював співробітництво з іншими вузами і науково-дослідними інститутами України. Він підтримував творчі зв'язки Київським, Львівським, Чернівецьким, Волинським університетами, Київським, Полтавським, Миколаївським, Кам'янець-Подільським педагогічними інститутами, Інститутом історії України АН України та іншими установами.

Значне місце в роботі деканату, кафедр, всіх викладачів займала виховна робота на факультеті. Вона здійснювалася на основі рекомендацій ректорату і вченої Ради інституту, враховувала специфіку і інтереси студентської молоді і була спрямована на поліпшення якості підготовки вчителів-істориків для шкіл області. Питання поліпшення якості і ефективності виховання студентів періодично обговорювалося вченою радою факультету, на засіданнях кафедр і в академгрупах.

Із здобуттям Україною незалежності відбулося переосмислення традиційних форм і методів виховної роботи, самої суті виховного процесу і визначені його основних напрямків, які забезпечували формування необхідних рис і якостей учителя історії. Головна увага у виховній роботі в ході навчального процесу і поза ним була зосереджена на проблемах підвищення інтересу з боку студентів до історичного минулого і сьогодення України, проголошення і розбудови нашої незалежної держави, роз'ясненні змін у державному і суспільно-політичному житті, документів і законів, прийнятих Верховною Радою, урядом, Президентом України, що наповнювали реальним змістом суверенність держави.

Традиційними стали зустрічі викладачів і студентів з вченими Києва, Львова, Ужгорода, Кам'янця-Подільського та інших наукових центрів республіки, представниками обласних і міських органів влади, ветеранами війни і праці. Перед студентами виступали: завідувач відділу Інституту історії НАН України професор С.В.Кульчицький, старший науковий співробітник Інституту історії П.М. Сас, науковий співробітник цього ж інституту Д.В. Яневський, головний редактор "Українського історичного журналу" М.В.Коваль, процесор Філадельфійського університету (США) П.Мирчук та ін.

Значний резонанс серед студентів викликали зустрічі з учителями та учнями Слідянської школи Могилів-Подільського району, відомим письменником, народним депутатом України Р.Іваничуком, історичні олімпіади "Студент і науково-технічний прогрес", науково-теоретична конференція "Українська держава: витоки, перспективи", читацька конференція "Історія українського козацтва в художньо-історичній літературі", історичні читання "Нові сторінки опору німецько-фашистським загарбникам на Вінниччині в роки Великої Вітчизняної війни", зустріч за круглим столом "Професія вчителя історії: труднощі і проблеми становлення" тощо.

Ряд виховних заходів були присвячені історичним подіям – 340-річчю Батозької битви, 630-річчю міста Вінниці; 60-річчю голодомору в Україні, 50-річчю початку Великої Вітчизняної війни тощо. На факультеті щорічно проводився Тиждень слов'янської культури, у програмі якого студентські наукові конференції, лекції, Кирило-мефодіївські читання, виставки літератури з питань слов'янської писемності і ознайомлення студентів з етнографічними матеріалами з історії Поділля тощо.

Важлива роль відводилася на факультеті виховній роботі в академгрупі. Наставники академгруп І.І. Заєць, Ю.І. Поп, А.М. Тростогон, О.А. Коляструк, М.Г. Вороліс, Т.І. Пилипенко, В.М. Мазур та інші вміло організовували виховання студентської молоді, допомагали їй оволодіти необхідними навичками роботи з учнями загальноосвітньої школи. В академгрупах організовувалися дискусії з проблем, які хвилювали молодь, зустрічі з вченими, діячами культури, ветеранами війни, вчителями, студентами інших вузів, проводилися диспути і бесіди на етичні теми.

Активізувалась виховна робота і в студентському гуртожитку. Тут працював дискусійний історико-патріотичний клуб "Відродження", проводилися літературно-художні вечори, зустрічі з цікавими людьми, вечори самодіяльного мистецтва, студентські свята, молодіжні дискотеки.

Студенти історичного факультету завжди були активними учасниками художньої самодіяльності. В першу чергу це виражалося у проведенні як

загальноінститутських так і факультетських концертів. Різними були форми цих оглядів художньої самодіяльності: вечори відпочинку, академічні концерти, літературні композиції і театральні вистави, КВНи і перегуки курсів та академічних груп, проникливі вечори-зустрічі «Від усієї душі», шефські виїзні концерти, вечірки у «Корчмі» і фольклорні новорічні вечорниці. За усіх часів (заідеологізованих, зрусифікованих, комуністичних і демократичних) виразною відмінністю художньої самодіяльності на факультеті була національна забарвленість.

У нових історичних обставинах народився на факультеті поетичний театр, керівник якого доцент А.Л. Зінченко знайомив своїх учнів з творами Дмитра Павличка, Василя Стуса, Ліни Костенко. Студенська «Корчма» (Коло Охочих Робити Чудеса Між Академсесіями) у гуртожитку дала вихід художнім смакам Олександра Панасюка і Владислава Чабанюка, які захоплювалися аматорським кінематографом. Почавши студентською хронікою та «єралашами», вони зняли серію про українські фортеці та художню короткометражку.

А були ще студентські КВНи і агітбригади. Саме агітколектив істориків відновив цю форму в інституті і незалежно від ідейного режиму вони виступали проти лицемірства, казнокрадства, шахрайства, вони відстоювали в своїх програмах людську гідність, порядність, чесність і честь.